

Српска војна гробља на ратном гробљу у њемачком граду Регензбургу

Др Дарио Видојковић

dario174@gmx.net

Оригинални научни рад

УДК 725.945:355.48(=163.41)

COBISS.RS-ID 141268225

DOI 10.7251/TOP2410110V

Апстракт: Након инвазије нацистичке Њемачке на Краљевину Југославију 1941. године многи припадници краљевске војске, у највећем броју Срби, одвођени су у ратно заробљеништво у Њемачку. У тамошњим заробљеничким логорима, многи од њих су страдали и сахрањени су на ратним гробљима по Њемачкој. О судбини многи од њих се у отаџбини данас мало зна или је чак скроз непозната, због чега је битно да се друштво у Србији као и у РС бави о том њиховом судбином, како би били отргнути од заборав. Уједно, једна таква култура сјећања, која би се спроводила заједно са њемачким властима и невладиним удружењима, посебно Њемачким народним савезом за бригу о ратним гробовима, могла би допринијети и зближавању и бољем међусобном разумијевању између Срба и Нијемаца.

Кључне ријечи: Српски ратни заробљеници, војна гробља, култура сјећања, Регензбург.

Увод

Након напада Хитлерове Њемачке шестог априла 1941. на тадашњу Краљевину Југославију, иста је убрзо потом пала. Војска Краљевине Југославије није пружала већи отпор, пошто се и сама

војска распала као и држава, подијељена на националној и политичкој основи. Тако су словеначки и хрватски војници дезертирали односно окренули су се против Срба официра и војника, разоружавали их, заробљавали их или их чак убијали, притом помагајући и дочекавши њемачке окупаторе као неке своје „ослободиоце“. Многи припадници краљевске војске, у највећем броју Срби по националности, бивали су потом одведени у њемачко ратно заробљеништво, далеко од своје домовине, гдје их је чекала неизвјесна судбина. Многи од њих се никад неће вратити у отаџбину. Тако да је управо судбина тих ратних заробљеника, који су умрли или погинули у ратном заробљеништву у Њемачкој, остала у великом дијелу случајева неразјашњена или скроз непозната. Многи, који су страдали у њемачком ратном заробљеништву, сахрањени су на територији Њемачке, а да њихови ближњи никад, па све до данашњег дана, нису ништа сазнали о њиховој судбини. – Остао је у рату..., није се више вратио из рата..., често се могло чути широм српских градова и села послје рата. О тим гробљима југословенских војника се након завршетка Другог свјетског рата све до данас између осталог брине и Њемачки народни савез за бригу о ратним гробовима (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge).

Ово удружење је основано као невладина организација, шеснаестог децембра 1919, дакле годину дана након краја Првог свјетског рата, са циљем да се брине о проналаску посмртних остатака њемачких војника у иностранству и да успоставе војна гробља¹, за чију његу се такође стара. Јер, званична њемачка власт, у Версајском мировном уговору означена као главни кривац за изазивање Великог рата 1914. године, није била у могућности да се тиме бави, ни финансијски ни политички. То удружење се не брине само о војним гробљима проистеклих из Првог свјетског рата, него и из Другог свјетског рата, а међу мртвима, који почивају на преко 830 ратних меморијала у 46 земаља широм свијета, налазе се, поред њемачких војника, и цивили, ратни заробљеници, принудни радници из разли-

1 У почетку се ту радило заиста о „војним гробљима“, јер су у њима били сахрањивани искључиво војници. То се, посебно послје Другог свјетског рата, промијенило, када су масовно страдали и цивили и друге особе, тако да се поред војника налазе и друге групе ратних жртава, па се стога може у тим случајевима са пуним правом говорити и о „ратним гробљима“, чиме су обухваћене, поред страдалих војника, и друге групе ратних жртава, које се налазе заједно са њима на једном таквом гробљу.

читих земаља, жртве њемачких концентрационих логора и други. Поред бриге о ратним гробљима, битан елеменат у раду овог удружења јесте и култура сјећања. Тако се спроводе сјећања на битне датуме из историје оба свјетска рата, како у самој Њемачкој, тако и у иностранству, у сарадњи са иностраним партнерима. Циљ таквог рада је и зближавање између бивших зараћених страна, како би се дошло до међусобног помирења и разумијевања.²

Војни меморијал у Регензбургу

На једном од тих ратних меморијала, наиме у баварском граду Регензбургу, налазе се два ратна гробља са укупно 1.581 ратних гробова. За њих 1.210 брине Њемачки народни савез за бригу о ратним гробовима, за остале се брине град Регензбург. Већ на почетку Другог свјетског рата 1939. године је основано војно гробље у оквиру Горњег католичког гробља, градског гробља. Било је предвиђено за умрле из војних болница, али и за цивиле и ратне заробљенике. Како је рат одмицао, основано је на истом гробљу и друго поље са ратним гробљима на крају рата, а за које се брине поменуто удружење. У и око самог града Регензбурга основано је неколико логора за прихват принудних радника, махом из Источне Европе, али такође и из Италије, Француске и Белгије.³ Поред њих, на ратном меморијалу Горње католичко гробље II сахрањена су и укупно двадесет припадника Војске Краљевине Југославије, деветнаест Срба и један босански муслиман.

За њихову судбину се у Регензбургу углавном скоро ништа не зна, тек прије петнаестак година за ове пострадале вршена су на Видовдан опела од стране свештеника Српске православне цркве, заједно са неколицином припадника српске дијаспоре из Регензбурга. Неколико година, између осталог и због премјештаја свештеника на другу дужност, и та ријетка опела су престала у потпу-

2 Види о историји, настанку и раду Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима Bernd Ulrich, Christian Fuhrmeister, Manfred Hettling, Wolfgang Kruse, *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Entwicklungslinien und Probleme*, Berlin 2019.

3 О ратним гробљима и њиховом настанку у Регензбургу види више на <https://bayern.volksbund.de/aktuell/projekte/artikel/kriegsgraeberstaette-regensburg>, приступ страници 20. 2. 2024. године.

ности. Државним институцијама Републике Србије положај и број ових гробова донедавно је био потпуно непознат. Из Генералног конзулата Републике Србије у Минхену је Њемачком народном савезу за бригу о ратним гробовима у фебруару 2021. године упућен упит о стању, положају и броју српских војних гробаља на територији Баварске. Први пут је званична делегација Републике Србије, предвођена генералним конзулом Божидаром Вучуровићем, присуствовала комеморацији поводом 80. годишњице првог савезничког бомбардовања града Регензбурга, седамнаестог августа 2023. године. Тада је српска делегација положила и вијенац у част и у сјећање на страдале војнике који почивају на регензбуршком ратном меморијалу, што су попутрили и локални њемачки медији као и лист српске дијаспоре, Вести из Франкфурта на Мајни.⁴

Припадници Краљевске војске на Војном меморијалу у Регензбургу

Но, ко су ти војници, и да ли уопште постоји нека документација о њима? Прве информације о тих двадесет војника могу се наћи на самим надгробним плочама на поменутом меморијалу у Регензбургу. Наведена су њихова имена и презимена, као и у већини случаја и датуми рођења и смрти. Што је одмах уочљиво, неколико имена и презимена су очигледно погрешно написана. Слиједимо егземпларно случај Бабовића.

Разлог томе лежи сигурно у чињеници што су имена страдалих на надгробним плочама преузета из документације тадашњих њемачких административних и војних служби, који су регистровали ратне заробљенике, а чији чиновници су слабо или уопште нису знали како се правилно пишу српска имена. То исто важи и за друге страдале из других земаља, посебно за земље бившег Совјетског Савеза, што у доброј мјери отежава даљу истрагу о појединим жртвама.

4 <https://www.tvaktuell.com/regensburg-gedenken-und-erinnern-an-den-ersten-und-schwersten-luftangriff-558323/>; <https://oberpfalz.volksbund.de/aktuell/nachrichten/detailseite/gedenken-an-ersten-luftangriff-auf-regensburg-vor-80-jahren>, <https://www.vesti-online.com/srpske-ratnike-prekrio-zaborav/>, све приступљено 20. 2. 2024. године.

Слика 1: Надгробне плоче на Војном меморијалу у Регензбургу, са натписима за страдале војнике Ивана Петровића, Милана Миловановића, Стевана Бабовића и Кузмана Коњевића. Фотографија аутора.

Први начин да се нешто више сазна о овим страдалима је сам сајт Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима, односно претрага на том сајту, Gräbersuche Online (Претрага гробова), како се ти гробови налазе под бригом тог удружења. У случају Бабовића могу се тиме добити већ са надгробне плоче познати датуми рођења и смрти, као и на ком меморијалу и у ком гробу (број 15) лежи, даљих података нема.⁵ Слично је и са преосталим припадницима Краљевске војске, који почивају на Војном меморијалу у Регензбургу. Више података се међутим може добити путем претраге на сајту Arolsen Archives (Аролзен архиве), који се такође може бесплатно користити, а на који су у даљој претрази указали сарадници Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима. Ко не разумије њемачки, на сајту те архиве може да изабере и енглески (остали језици који се могу одабрати су италијански, пољски и руски). Ако се изабере енглески језик за претрагу, иде се на „Search the Online Archive“.⁶ Тражећи поново случај Стевана

5 <https://www.volksbund.de/erinnern-gedenken/graebersuche-online/detail/21e43efdb4a721e1a8fb08202d2f1550>, приступ 20. 2. 2024. године. Приступ овој претрази је иначе бесплатан, потребно је једино да се региструје на тој страници.

6 <https://arolsen-archives.org/en/search-explore/search-online-archive/>, приступ страници 21. 2. 2024. године.

Бабовића (у претрази латинским словима писано), онда се добију три резултата. Кликне се први документ од три показана, добија се следећи извор, у коме су поред Бабовића наведена још имена других страдалих:

№	Personen	Geburtsdatum	Geburtsort	Einwanderungsdatum	Einwanderungsart	Einwanderungsland	Einwanderungsnummer	Einwanderungsdatum	Einwanderungsart	Einwanderungsland	Einwanderungsnummer	Einwanderungsdatum	Einwanderungsart	Einwanderungsland	Einwanderungsnummer
1775 001	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1775 002	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1775 003	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1775 004	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1775 005	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Слика 2: Извор DocID: 70067809, Arolsen Archives, Original Collection, Part 10: Folder „0971“, 2. Registration of Foreigners and German Persecutees by Public Institutions, Social Securities and Companies (1939 - 1947) / 2.1 Implementation of Allied Forces' Orders on Listing all Foreigners and German Persecutees, and Related Documents / 2.1.1 American Zone of Occupation in Germany / 2.1.1.1 Lists of all persons of United Nations and other foreigners, German Jews and stateless persons; American Zone; Bavaria, Hesse (1) / 2.1.1.1 BY Documentation from Bavaria / 2.1.1.1 BY 101 Documents from the rural district München (SK) / 2.1.1.1 BY 101 JUG Nationality/origin of person listed : Yugoslavian / 2.1.1.1 BY 101 JUG 7 Information on foreigners being permanently or temporarily present in the district München (SK) during the war/, <https://collections.arolsen-archives.org/en/document/70067809>, приступу страници 21. 02. 2024. године.

Из горњег документа добија се више података о Стевану Бабовићу. По чину је наведено да је „Oberstleutnant“, дакле потпуковник, а у цивилном животу је био судија. Рођен је 26. августа 1883 у Алексинцу (датум се поклапа у овом случају са датумом на надгробној плочи меморијала у Регензбургу), у данашњој Републици Србији. Био је ожењен, живио је у Лесковцу. Као вјероисповијест је наведена скраћеница „gr. orthodox“, што значи „griechisch-orthodox“, дакле православан. Но, сазнаје се из овог документа још података о потпуковнику Стевану Бабовићу, наиме да је био заточеник у Офлагу 78, код баварског мјеста Хоенфелс, сјеверно од Регензбурга (Oflag 78, Hohenfels) – „Oflag“ скраћеница за „официрски логор“ (Offizierslager). Седмог јула 1941. године, недуго након априлске капитулације Краљевине Југославије (17. април 1941. године), нашао се у том логору, у коме је већ сутрадан, осмог јула 1941. године, навече, око 20.15 часова, преминуо. Као узрок смрти је наведено: затајење срца („Herzinsuffizienz“). Поред тога, као даљи узрок смрти је наведена и цироза јетре. Тиме се датум његове смрти не подудара са натписом надгробне плоче меморијала, на којој стоји да је преминуо 11. јула 1941. године (види слику 1 горе; можда је то прије датум сахране, а не смрти?). Овај докуменат је датиран 24. септембра 1947. године, значи више од двије године након краја Другог свјетског рата, и више од седам година од смрти Стевана Бабовића, а издат је од стране „Krankenbettlager München“ (болнички логор Минхен). Даљих података из овог документа у случају Бабовића нема.

Други документ претраге, докуменат број осам, издат од исте службе у Минхену, и издат истог датума као горњи докуменат, наводи да је Бабовић био ожењен Зорком, а ту је наведена и његова адреса у Лесковцу, Улица Краљице Марије 32 (Leskowac (Skoblje), Kraljin Marije 32, Serbien). Даље се наводи у том документу да нема инвентара, значи није ништа од личних ствари преостало (или није забиљежено). Као његова националност је наведена „Jugoslavien“ (југословенско). Шта се даље да запазити у овом документу јесте да се не подудара наведени датум рођења у поређењу са Kriegsgräberliste (списак војних гробова), који је издала погребна служба града Регензбурга 31. маја 1954. године. У том списку је као датум рођења наведен „26. 10. 83“, што се не подудара ни са датумом на надгробној плочи меморијала у Регензбургу. Датум смрти је, према том спи-

ску из 1954. године, такође осми јул 1941. године. Даље је и мјесто рођења погрешно написано, наиме „Aleksinar“ умјесто Алексинац. Ти датуми су преузети и у актуализованом списку ратних гробова погребне службе града Регензбурга од тринаестог новембра 2009. године.⁷ Намеће се питање, зашто ти датуми нису усаглашени са горенаведеним документима. Могући одговор може бити немар, непажња, може такође бити и разлог да једноставно горецитирана документа из 1947. године седам година касније нису чиновницима била доступна. На питање на чијој основи су датуми рођења и смрти Стевана Бабовића у 1954. години онда другачије записани данас се, с обзиром на недостатак друге документације, више не може тачно одговорити. Једино, узевши у обзир временску блискост докумената из 1947. године са догађајима из Другог свјетског рата, па тиме и заточеништву и смрти потпуковника Стевана Бабовића, могло би се донекле, уз одговарајућу скепсу, рећи да су његови подаци из 1947. тачнији него они који су састављени седам година касније, у 1954. години, тиме претпостављајући да је 1947. године можда постојало више докумената о одређеном случају, и да су се нека послје можда загубила. Но, то су све спекулације.

У том документу, поред наведених осталих страдалих припадника Краљевске војске који такође почивају на ратном гробљу у Регензбургу, за Бабовића („Stefan“) сада стоји, да је преминуо 9. јула 1941. (датум рођења је опет 26. септембар 1941), а град и улица су правилније написани („Leskovac (Skoblje [sic!]), Kraljice Marije 32“). За узрок смрти је наведена цироза јетре. Овај докуменат, који се састоји иначе од неколико страница, датира од 17. августа 1946, а издат је од матичарске службе града Регензбурга.⁸

Вриједи напоменути да се у овом случају, и у свим осталима овог текста, искључиво користе њемачки извори. Стога би било интересантно за друге истраживаче да ли и шта се може наћи о Стевану Бабовићу, али и о осталим страдалима који почивају на ратном гробљу у Регензбургу, у архивама у Републици Србији односно у архивама у Републици Српској, за оне страдале поријеклом са територије данашње РС.

7 Ови списи се налазе у личној архиви аутора текста, у ПДФ формату.

8 Види документ DocID: 70189198, Arolsen Archives, приступ страници 21. 2. 2024. године.

ITS 206
(This Inventory and its duplicates
hereafter are identical)

Kategorie III. Form. B

Last Name **BOBOVIC** Given Name **Stefan**
 First Name Baptismal Name **Stefan**

Summary of personal status of
 Inventor(s) unless previously registered under previous title was

Name **BOBOVIC** Sex **M**
 Family Name Condition or state **unmarried**

Christian Name **Stefan** Usual place of residence **Lebanon**
 Residence Occupation

Date and Place of Birth **26. 12. 1914 / Beirut** Not of Kin (if known) **Franko, F. & Suzanne (Meh-**
 Education and rank Military Service (unless known) **Lebanon (Meh-**

Summary
 Description **Jugoslavien**
 the job location Beirut (Lebanon)

208

Name and address of person contacted	Inventory
Name and Address of the original inventor oder Erfinders oder der ihm zugehörigen Erfindung	Name des Inventors

substant

Inventar hier nicht vorhanden

Original Name Stefan Date 24. September 1947 Signature *Wey*

Слика 3: Извор DocID: 70070053 (Stevan BABOVIC), Arolsen Archives, 2. Registration of Foreigners and German Persecutees by Public Institutions, Social Securities and Companies (1939 - 1947) / 2.1 Implementation of Allied Forces' Orders on Listing all Foreigners and German Persecutees, and Related Documents / 2.1.1 American Zone of Occupation in Germany / 2.1.1.1 Lists of all persons of United Nations and other foreigners, German Jews and stateless persons; American Zone; Bavaria, Hesse (1) / 2.1.1.1 BY Documentation from Bavaria / 2.1.1.1 BY 101 Documents from the rural district München (SK) / 2.1.1.1 BY 101 JUG Nationality/origin of person listed : Yugoslavian / 2.1.1.1 BY 101 JUG 8 Information on personal estates of foreigners and German Jews in the district München (SK) /, приступ страници 21. 2. 2024. године.

Занимљив је и трећи документ претраге за Бабовића:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Antonovic	1910	unbek.	Regens- burg	1941	Regens- burg	20.5.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Babovic	1909	Lesko- vac (Stohl- e)	Regens- burg	1941	Leber- cize	20.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1901	unbek.	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1911	Franken	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1915	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941
Dacic	1903	Regens- burg	Regens- burg	1941	Regens- burg	21.7.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941	ob. 10.11.1941

Слика 4: Извор DocID: 70189197, Arolsen Archives, 2. Registration of Foreigners and German Persecutees by Public Institutions, Social Securities and Companies (1939 - 1947) / 2.1 Implementation of Allied Forces' Orders on Listing all Foreigners and German Persecutees, and Related Documents / 2.1.1 American Zone of Occupation in Germany / 2.1.1.1 Lists of all persons of United Nations and other foreigners, German Jews and stateless persons; American Zone; Bavaria, Hesse (1) / 2.1.1.1 BY Documentation from Bavaria / 2.1.1.1 BY 126 Documents from the rural district Regensburg (SK) / 2.1.1.1 BY 126 JUG Nationality/origin of person listed : Yugoslavian / 2.1.1.1 BY 126 JUG 0 Information of various kind /, приступ страници 21. 2. 2024. године.

Поред Стевана Бабовића, на ратном гробљу меморијала у Регензбургу почивају још: Хусејин Ахметовић из Бијељине (данас РС), Здравко Дукић (настањен у Плочи код Александровца у Србији), Драгољуб Илић из Ресника (Србија), Благоје Јовић из Врањка (данас РС), Триво Кнежевић из Подградца (данас РС), Кузман Коњевић из Прахова (Србија), Живорад Матић из Доње Сипуље (Србија), Симон Милинковић из Теслића (данас РС), Владета Миљаковић из Врања (Србија), Живота Милошевић из Ћовдина (Србија), Милан Миловановић из (Доње) Крушевице (Србија), Владисав Николић из Метлића (Србија), Иван Петровић из Избиште (Србија), Петар Премасунац из Комленца (данас РС), Петар Ристић из Врањка (данас РС), Живојин Стефановић из Параћина (Србија), Милорад Стојадновић из Рибара (Србије), Драгољуб Стокић из Браничева (Србија) и Никола Живковић из Годовика (Србија).

Осим Бабовића (потпуковник) и Николе Живковића (поручник), сви горенаведени су према доступним документима Аролзен архиве и архиве града Регензбурга у најмању руку били војна лица, тиме ратни заробљеници а не принудни радници, то јест цивили, као што се може видјети из списка погребне службе града Регензбурга из 1954. године, који ратне страдале класифицира по цивилним и војним лицима „*Militärperson (M) od. Zivilperson (Z)*“ (војна лица или цивилна лица). Као и у случају Бабовића, и у случајевима горенаведених страдалих војника, први подаци који се о њима могу наћи су имена и датуми рођења и смрти на надгробним плочама на ратном гробљу, затим у списку о ратним гробовима града Регензбурга, који посједује и Њемачки народни савез за бригу о ратним гробовима. Више података, исто као и у случају Бабовића, међутим могу да се добију путем претраге Аролзен архиве. И у свим осталим случајевима се може сазнати узрок смрти, а дјелимично и адресе пребивалишта односно могу се добити подаци о њиховим ближњима, као и које занимање су имали у цивилном животу прије рата. Што је уочљиво, када је у питању узрок смрти, у већини случаја је наведено „*Tbc*“, дакле туберкулоза. То важи за Здравка Дукића, Николу Живковића, Ивана Петровића, Петра Премасунца, Животу Милошевића, Драгољуба Стокића (за Владету Миљаковића је као узрок смрти наведена упала плућа (*Lungenentzündung*), слично стоји и за Живорада Матића (*Lungen-Tbc*, туберкулоза плућа), Живојина Стефановића, Триву Кнежевића, Благоја Јовића, Милана Миловановића и Кузмана Коњевића.

The document is a registration form titled "Liste der Ausländer und der deutschen Verfolgten" (List of foreigners and German persecuted). It is a historical document from 1947, likely from the Arolsen Archives. The form is divided into several columns for recording personal data, origin, and administrative notes. The document is handwritten and stamped with "Kategorie II" and "178 302".

№	NAME	Geburtsdatum	Geburtsort	Religion	Stand	Wohnort	Arbeitsort	Vermerk
1	...	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...	...	...	...
21	...	...	...	...	...	...	...	...
22	...	...	...	...	...	...	...	...
23	...	...	...	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...	...	...	...
26	...	...	...	...	...	...	...	...
27	...	...	...	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...	...	...	...
29	...	...	...	...	...	...	...	...
30	...	...	...	...	...	...	...	...
31	...	...	...	...	...	...	...	...
32	...	...	...	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...	...	...	...
34	...	...	...	...	...	...	...	...
35	...	...	...	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...	...	...	...
37	...	...	...	...	...	...	...	...
38	...	...	...	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...	...	...	...
51	...	...	...	...	...	...	...	...
52	...	...	...	...	...	...	...	...
53	...	...	...	...	...	...	...	...
54	...	...	...	...	...	...	...	...
55	...	...	...	...	...	...	...	...
56	...	...	...	...	...	...	...	...
57	...	...	...	...	...	...	...	...
58	...	...	...	...	...	...	...	...
59	...	...	...	...	...	...	...	...
60	...	...	...	...	...	...	...	...
61	...	...	...	...	...	...	...	...
62	...	...	...	...	...	...	...	...
63	...	...	...	...	...	...	...	...
64	...	...	...	...	...	...	...	...
65	...	...	...	...	...	...	...	...
66	...	...	...	...	...	...	...	...
67	...	...	...	...	...	...	...	...
68	...	...	...	...	...	...	...	...
69	...	...	...	...	...	...	...	...
70	...	...	...	...	...	...	...	...
71	...	...	...	...	...	...	...	...
72	...	...	...	...	...	...	...	...
73	...	...	...	...	...	...	...	...
74	...	...	...	...	...	...	...	...
75	...	...	...	...	...	...	...	...
76	...	...	...	...	...	...	...	...
77	...	...	...	...	...	...	...	...
78	...	...	...	...	...	...	...	...
79	...	...	...	...	...	...	...	...
80	...	...	...	...	...	...	...	...
81	...	...	...	...	...	...	...	...
82	...	...	...	...	...	...	...	...
83	...	...	...	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...	...	...	...
90	...	...	...	...	...	...	...	...
91	...	...	...	...	...	...	...	...
92	...	...	...	...	...	...	...	...
93	...	...	...	...	...	...	...	...
94	...	...	...	...	...	...	...	...
95	...	...	...	...	...	...	...	...
96	...	...	...	...	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...	...	...	...

Слика 5: Извор DocID: 70189256, Arolsen Archives, 2. Registration of Foreigners and German Persecutees by Public Institutions, Social Securities and Companies (1939 - 1947) / 2.1 Implementation of Allied Forces' Orders on Listing all Foreigners and German Persecutees, and Related Documents / 2.1.1 American Zone of Occupation in Germany / 2.1.1.1 Lists of all persons of United Nations and other foreigners, German Jews and stateless persons; American Zone; Bavaria, Hesse (1) / 2.1.1.1 BY Documentation from Bavaria / 2.1.1.1 BY 126 Documents from the rural district Regensburg (SK) / 2.1.1.1 BY 126 JUG Nationality/origin of person listed : Yugoslavian / 2.1.1.1 BY 126 JUG 0 Information of various kind /, приступ страници 22. 2. 2024. године.

Узрок смрти Хусејина Ахметовића је према тим документима „уремија“, у случају Драгољуба Илића се наводи „психоза“ као узрок смрти, не дефинишући како се иста одразила и на који начин је довела до његове смрти. Слично је и са судбином Симона Миланковића, гдје се наводи „шизофренија“. Код Милорада Стојадиновића је „отказало срце“, а Петар Ристић је „при покушају бјекства убијен“ („Wegen Fluchtversuch erschossen“, међутим у једном

другом документу је наведен „менингитис“!). И у случају Влади-сава Николића стоји да је „при покушају бјекства убијен“ („Wegen Fluchtversuch erschossen“).⁹

Намеће се питање да ли су то заиста истинити узроци смрти, као што је наведено у горецитираним документима, поготово када се очито у појединим случајевима наводе различити узроци смрти? Да су ратни заробљеници усљед прилично лоших услова у логорима могли добити разне болести, и због физичког рада и неодговарајуће исхране, била је честа појава током Другог свјетског рата. Тако да је могуће да је већина страдалих припадника Краљевске војске који почивају у Регензбургу заиста умрла од туберкулозе. Међутим, оно што пада у очи је, када се врши даља претрага докумената доступних на сајту Аролзен архиве, да се наилази на примјер и на документа из 1947. године, издате од стране Управе католичког гробља града Регензбурга, према којима је узрок смрти „непознат“ (unbekannt).

Извор под сликом два састављен је неколико мјесеци касније, у септембру исте године, али га је издала друга служба, настањена у Минхену. Да ли су у Минхену имали више података, које чиновници у Регензбургу нису посједовали о овим страдалим ратним заробљеницима из Југославије? Да ли су накнадно документа усаглашавана? Да ли је узрок смрти „туберкулоза“ једна врста кода, који је употријебљен да би се замаглили ратни злочини Нијемаца (то јест, намјерна убиства ратних заробљеника)? То све пак опет морају остати отворена питања, наспрам недостатка даље документације.

Јер, у документу од 28. фебруара 1947. године, издатом од Матичарске службе града Регензбурга, за Матића, Милинковића, Милошевића, Миловановића, Миљковића, Николића, Премасунца, Ристића и Стефановића и те како су наведени узроци смрти.¹⁰

9 Види на примјер документа DocID: 70189197, DocID: 70189198, DocID: 7054922 као и DocID: 70189193, Arolsen Archives, све приступљено 22. 2. 2024. године.

10 Види на примјер слику 6.

[illegible]

Слика 6: Извор DocID: 70189284, Arolsen Archives, 2. Registrierungen von Ausländern und deutschen Verfolgten durch öffentliche Einrichtungen, Versicherungen und Firmen (1939 - 1947) / 2.1 Durchführung der Alliiertenbefehle zur Erfassung von Ausländern und deutschen Verfolgten sowie verwandte Dokumente / 2.1.1 Amerikanische Besatzungszone in Deutschland / 2.1.1.1 Listen von Angehörigen der Vereinten Nationen, anderer Ausländer, deutscher Juden und Staatenloser, amerikanische Zone; Bayern, Hessen (1) / 2.1.1.1 BY Unterlagen aus Bayern / 2.1.1.1 BY 126 Dokumente aus dem Landkreis Regensburg (SK) / 2.1.1.1 BY 126 JUG Nationalität/ Herkunft der aufgeführten Personen: Jugoslawisch / 2.1.1.1 BY 126 JUG 0 Informationen verschiedener Art /, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70189284>, Приступ страници 22. 2. 2024. године.

Дајемо списак на основу података прикупљених из горенаведених докумената, служећи се и гробним списаковима града Регензбурга из 1954. и 2009:

Презиме	Име	Натпис на надгробној плочи (одступање маркирано)
Ахметовић	Хусејин	Husejin Ahmetovic, 4.4.16. – 29.5.42
Бабовић	Стеван	Stevan Babovic, 26.9.83. – 11.7.41
Дукић	Здравко	Zdravko Dukic, 24.8.01. – 21.7.41
Илић	Драгољуб	Dragoljub Ilic, 3.2.05. – 31.10.42
Јовић	Благоје	Blagoje Jovic, 10.3.11. – 6.4.43
Кнежевић	Триво	Triwo Knczevic, 25.7.15. – 14.1.43 (2009: Kuczevic)
Коњевић	Кузман	Kuzmann Konjevic, 24.2.04. – 22.4.43
Матић	Живорад	Zivorad Matic, 1.10.17. – 2.1.45
Милинковић	Симон	Simon Milinkovic, 10.8.00. – 8.4.43
Миљаковић	Владета	Vladeta Miljakovi, 30.6.07. – 13.2.42 (2009: Miljokovi)
Милошевић	Живота	Zivota Milosevic, 8.3.06. – 7.2.42
Миловановић	Милан	Milan Milovanovic, 10.4.12. – 13.1.42
Николић	Владисав	Vladisow Nikolic, 10.2.11. – 11.8.42
Петровић	Иван	Iwan Petrovic,
Премасунац	Петар	Petar Premasunac, 14.5.15. – 28.1.42
Ристић	Петар	Petar Ristic, 44. Jahre – 7.3.45
Стефановић	Живојин	Zivojin Stefanovic, 21.1.24. – 24.12.42
Стојадиновић	Милорад	Milorad Stojadinovic, 15.9.18. – 12.12.43
Стокић	Драгољуб	Dragoljub Stokic, 23.3.10. – 11.3.42
Живковић	Никола	Nikola Zivkovic, 12.12.07. – 11.11.41 (према списку 2009: жена)

Датум рођења и мјесто рођења (у заградама правилни назив мјеста)
04.04.1916, Vjelina, Kroatien (тачно “Бијељина”, данас РС, БиХ)
26.10.1883, Aleksinas (данас Србија)
24.08.1901.
18.02.1904, Resnik (код Крагујевца, данас Србија)
18.03.1911. Vranjak (данас РС, БиХ)
25.07.1915, Gornji Podgradci (данас РС, БиХ)
24.02.1904, Prhovo (Прахово, данас Србија)
01.10.1917, Donja (тачно “Доња Сипуља”, данас Србија)
10.08.1900, Teslik (тачно “Теслић”, данас РС, БиХ)
30.06.1907, Vranje (данас Србија, презиме можда и “Miljković”?)
08.03.1906, Covdin (тачно “Ђовдин», данас Србија)

23.03.1912, Kruevica (тачно «Крушевица», можда Доња Крушевица, данас Србија)
10.02.1911, Metlic (тачно «Метлић», данас Србија)
1908, Izbischte-Panschewo (тачно «Избиште», «Панчево», данас Србија)
14.05.1915, Komlenac (данас РС, БиХ)
44 Jhr., Врањак (данас РС, БиХ)
21.01.1924, Paracin (тачно «Параћин», данас Србија)
05.09.1918, Ribare (данас Србија)
23.10.1910, Branicevo (тачно «Браничево», данас Србија)
12.12.1907, Godovik Drinska (вјероватно «Годовик», данас Србија)

Датум и мјесто смрти	Држављанство	Адреса ближњих
29.05.1942, Regensburg	Jug.Serbien ¹¹	Mustafa Ahmetović, weiteres unbekannt (остало непознато)
08.07.1941, Regensburg	Jug.Serbien	Babović Zorka, Gattin (супруга), Leskovac, Skoblje, Kraljice Marije 32
21.07.1941, Regensburg	Jug.Serbien	Ploča (Aleksandrovac), Srez Supski (тачно «Срез Жупски», данас Србија)
31.10.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Ilić Megolia, Gattin (супруга), (Меголија? Исто записано као: Kikolija), Resnik
06.04.1943, Regensburg	Jug.Serbien	Jović Ljubica, Gattin (супруга), Vranjak, Bez. Graducac (вјероватно «Градачац», данас БиХ)
14.01.1943, Regensburg	Jug.Serbien	Mile (Vater (отац)), Gornji Podgradci, Krs. (Kreis) Urbaska (тачно «Врбашка», данас РС, БиХ)
22.04.1943, Regensburg	Jug.Serbien	Konjević Maria, Gattin (супруга), Prahovo, Krs. (Kreis) Ruma Kroatien (данас Србија)
02.01.1945, Regensburg	Jug.Serbien	Matić Slavka, Donja Osipulja (тачно «Доња Сипуља», данас Србија)
08.04.1943, Regensburg	Jug.Serbien	Milinković Mara, Gornji-Teslic (тачно «Горњи Теслић», данас РС, БиХ)
13.02.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Miljković Mina, Vater (отац (!)), weiteres unbekannt (даље непознато)
08.02.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Milošević Miloš, weiteres unbekannt (даље непознато)
13.01.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Milovanovic Matalja (Natalija?), Gattin (супруга), Kruševica, Post (пошта) Golubac (данас Србија)
11.08.1942, Obertraubling.	Jug.Serbien	Metlic b. Sabac (тачно «Метлић код Шапца», данас Србија), alles unbekannt (све непознато)

¹¹ Занимљиво је, да су за Хусејина Ахметовића њемачке службе уврстиле као националност такође „Jug. Serbien“ (Jugoslawien – Serbien), дакле „Југославија – Србија“, напомена аутора.

Датум и мјесто смрти	Држављанство	Адреса ближњих
12.01.1942, Regensburg	Jug.Serbien	unbekannt (непознато)
28.01.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Premasunac Jeal ("Јела"), Gattin (супруга), Komlenac/Bosnisch Dubica (Босанска Дубица (РС, БиХ))
07.03.1945, Regensburg	Jug.Serbien	Ristić Pelka, Vranjak Bosn(ien) (РС, БиХ)
24.12.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Stefanović Rajko, Helena (Großmutter (баба)), Bregalnitschka 4, 'weiteres unbekannt' (остало непознато)
12.02.1943, Regensburg	Jug.Serbien	Stojadinović Milenija, Gattin (супруга), Ribara (тачно "Рибаре", данас Србија)
11.03.1942, Regensburg	Jug.Serbien	Stokić Ducanko (изгледа "Душанко"), Gattin (отац (!), Braničevo 72, Golubac (данас Србија)
11.11.1941, Regensburg	Jug.Serbien	Živković Milica, Gattin (супруга), Cajetina Krinska (?), (тачно "Чажетина", данас Србија) ¹²

На латиници односно на њемачком су преузети подаци како су записани у горенаведеним документима, иза тога слиједи правилно писано презиме, име, итд. на српском језику. Поред горе већ установљених непоклапања података, на примјер код узрока смрти, могу се установити и друга неслагања, која су на крају уочљива и на надгробним плочама на ратном меморијалу у Регензбургу, као што је правопис имена ових страдалника на надгробним плочама, али и у вези са именом улица, градова и имена њихових ближњих, како су заведени у разним документима. Све то наравно донекле отежава претрагу, потребно је и добро познавање карте тадашње Југославије, како би се утврдила права мјеста рођења односно пребивалишта (у томе је врло користан и Google Maps).

Из горенаведеног списка се може видјети да су њемачке службе у већем броју посједовале адресе ових ратних заробљеника (углавном супруга), тако да остаје занимљиво питање да ли су они вршили преписку са својим ближњима, односно да ли се те преписке (разгледнице, писма) данас налазе у некој архиви. Питање је, на које се овдје не може одговорити, и да ли су Нијемци, или на примјер Црвени крст, обавијестили њихове ближње о њиховој смрти.

¹² Напомена: У случају родбине, за које горе није наведено у ком су сродству са појединим ратним заробљеником, нема даљих података.

На крају се могу још наћи и подаци шта су ови ратни заробљеници били по занимању у свом цивилном животу. Триво Кнежевић, који је био смјештен у заробљеничком логору Stalag (Stammlager) XIII b у баварском граду Вајдену (Weiden), био је земљорадник. Са њим заједно у Вајдену је био и Симон Милинковић, такође земљорадник, као и Милорад Стојадиновић, крчмар. Благоје Јовић, земљорадник, налазио се у Stalag XIII a, у Сулцбаху (Sulzbach-Rosenberg).¹³ У Stalag-у XIII b се налазио и Кузман Коњевић, који је очигледно био послат у радну команду у Конерсројту (Arbeitskommando Konnersreuth), и који је био земљорадник. Земљорадник је био и Живорад Матић, који је био заточеник у Stalag-у XIII a.¹⁴ У истом логору се налазио и студент Владета Миљакостић, који је био у радној команди 269 у Регензбургу. За Живота Милошевића није наведено занимање, зато се да наћи трагичан податак како је умро. Наиме, у Регензбург је стигао лацаретним возом „Belgrad“ као леш, значи да није преживио напорну депортацију за Њемачку. Петар Премасунац и Милован Миловановић, обојица земљорадници, налазили су се у Stalag-у XIII b.¹⁵ Петар Ристић је такође био земљорадник, даљих података о томе у ком је био логору нема.¹⁶ Драгољуб Илић је исто био земљорадник и налазио се у логору Stalag XIII a, а Живојин Стефановић је био по занимању бравар, и одведен је у логор Stalag XIII c (Hammelburg, такође у Баварској, напомена аутора).¹⁷ У истом логору је био и Здравко Дукић, по занимању земљорадник. Он је био упућен у радну команду 5000. Стеван Бабовић је био до рата судија, а Никола Живковић државни службеник (Staatsbeamter), и обојица су били депортовани у Oflag (Offizierslager, логор за официре) 78 (Hohenfels, такође у Баварској, напомена аутора).¹⁸ Осим

13 Види извор DocID: 70067781, Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70067781>, приступ 27. 2. 2024. године.

14 Види извор DocID: 70067804, Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70067804>, приступ 27. 2. 2024. године.

15 Види извор DocID: 70067805, Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70067805>, приступ 27. 2. 2024. године.

16 Види извор DocID: 76849111 (PETAR RISTIC), Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/76849111>, приступ 27. 2. 2024. године.

17 Види извор DocID: 70067803, Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70067803>, приступ 27. 2. 2024. године.

18 Види извор DocID: 70067809, Arolsen Archives, <https://collections.arolsen-archives.org/de/document/70067809>, приступ 27. 2. 2024. године.

већ наведених података, о Хусејину Ахметовићу у доступним документима Аролзен архиве нема информација шта је био по занимању. То исто важи и за Владисава Николића, Ивана Петровића и Драгољуба Стокића.

Већина њих је умрла у једном од резервних лацарета (резервни лацарет III или V) у Регензбургу, зато и јесу сахрањени на ратном гробљу Горње католичко гробље у Регензбургу, у одјељењу за ратне заробљенике. Нажалост, у свим тим документима се није нашла ниједна фотографија ових ратних заробљеника.

Резиме

Поред доста познатих војних или ратних меморијала на којима почивају српски војници, ратни заробљеници, широм свијета, као што су Крф, острво Видо, Оснабрик, итд., постоје и српској широј јавности, како у РС тако и у Србији, мање познати меморијали, на којима су такође сахрањени српски војници односно припадници Југословенске краљевске војске. Ти меморијали, попут овог у Регензбургу у Баварској, налазе се под бригом или локалне заједнице или, што се тиче ратних меморијала на тлу Њемачке много рјеђе, под бригом Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима (који је иначе задужен за бригу о ратним гробовима у иностранству), као што је управо случај са меморијалом у Регензбургу. Но, ти меморијали свакако заслужују пажњу како државних органа, тако и друштва, односно историчара, да се позабаве и судбином ових несрећника, који су, заточени далеко од своје отаџбине, у даљини изгубили своје животе, а у многим случајевима су то били врло млади људи, како се да видјети према гореизнесеним подацима. Задатак модерне културе сјећања би требало стога да буде да се и њихове судбине, попут ових двадесет припадника Краљевске војске, који почивају у Регензбургу, освијетле и тако отргну од заборава, а по могућности, уколико то није досад био случај, да се и њихови потомци информишу о њиховој судбини, како би коначно сазнали гдје су им најмилији скончали и како. У овом тексту су барем изенесени сви аутору доступни подаци о овим ратним заробљеницима из Краљевине Југославије који почивају у баварском гра-

ду Регензбургу, чиме је њихова судбина бар мало отргнута из таме прошлости и заорава и тиме мало више расвијетљена.

У вези са оваквим напорима може од велике користи бити и сарадња са невладиним организацијама, попут Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима¹⁹, чије је гесло, „рад за мир и за разумијевање међу народима“, односно у модернијој варијанти „заједно за мир“, нешто што је преко потребно везама српског и ъемачког народа.

Прилог: фотографије Војног меморијала Горње католичко гробље II у Регензбургу

У прилогу слиједе фотографије овог меморијала. Свака надгробна плоча означава гробља у којима леже страдали, у индивидуалним гробницама један поред другог.

Слика 7: Гробови Здравка Дукића и Николе Живковића, поред којих леже један Мађар и један Италијан. Фотографија аутора.

¹⁹ Између Републике Србије и Савезне Републике Њемачке споразум о ратним гробовима је ратификован у новембру 2021. године, између Њемачке и БиХ таква споразум још није склопљен.

У неким случајевима, у једном гробу лежи и више лешева, поготово када се ради о неидентификованим мртвима (страдалим током бомбардовања града, на примјер).

Слика 8: Грбови Владете Миљаковића, Живојина Стефановића, Владисава Николића и Драгољуба Стокића. Фотографија аутора.

Слика 9: Ратни меморијал Горње католичко гробље II у Регензбургу. Ратни заробљеници из Краљевине Југославије леже у средњем пољу гдје је велики крст, лијево и десно, сприједа гледано. На слици су вијенци града Регензбурга (лијево) и Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима. Фотографија аутора.

Слика 10: Комеморација поводом првог савезничког бомбардовања Регензбурга прије 80 година, 17. августа 2023. На слици слијева надесно: Предсједник Окружног савеза Горњег Палатината Њемачког народног савеза за бригу о ратним гробовима Рихард Гломбица (Richard Glombitza), Генерални конзул Републике Србије из Минхена Божидар Вучуровић, трећи градоначелник града Регензбурга Лудвиг Артингер (Ludwig Artinger) и аутор текста. Фотографија: Ханс Рецер (Hans Rötzer) / SRK Freihung.

Извори и литература

Необјављени извори

Arolsen Archives

Gräberlisten für öffentlich gepflegte Gräber (§ 5 Abs. 1 des Gräbergesetzes vom 21. Dezember 2004 - BGBl 1 Seite 3641), Kriegsgräberstätten der Stadt Regensburg, aufgestellt am 13. 11. 2009

Kriegsgräberliste des städt. Bestattungsamtes Regensburg, 31. 05. 1954

Књиге

Bernd Ulrich, Christian Fuhrmeister, Manfred Hettling, Wolfgang Kruse, *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Entwicklungslinien und Probleme*, Berlin 2019.

Часописи

Новине

Mittelbayerische Zeitung, Regensburg

ВЕСТИ, Bad Vilbel/ Frankfurt am Main

Инџернејџ

<https://arolsen-archives.org/>

<https://bayern.volksbund.de/aktuell/projekte/artikel/kriegsgraeberstaette-regensburg>

<https://oberpfalz.volksbund.de/aktuell/nachrichten/detailseite/gedenken-an-ersten-luftangriff-auf-regensburg-vor-80-jahren>

<https://www.tvaktuell.com/regensburg-gedenken-und-erinnern-an-den-ersten-und-schwersten-luftangriff-558323/>

<https://www.vesti-online.com/srpske-ratnike-prekrio-zaborav/>

<https://www.volksbund.de/erinnern-gedenken/graebersuche-online>

Dario Vidojković

**Serbian war graves on the War graves memorial
in der German town of Regensburg**

After the Invasion of the Kingdom of Yugoslavia by Nazi Germany in 1941, many members of the Royal army, mostly Serbs, were taken as prisoners of war to Germany. In the prison camps there, many of them died and were buried in war cemeteries around Germany, like in Regensburg. Little is known about the fate of many of them in their homeland today or it is even completely unknown, which is why it is so important that the society in Serbia as well as in the RS deals with their fate, so that they are not forgotten. At the same time, such a culture of remembrance, which would be carried out together with German authorities and non-governmental associations, especially with the German War Graves Association (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge) which also cares for those war graves on German territory, may contribute to a rapprochement and a better mutual understanding between Serbs and Germans, which is still lacking due to the difficult history between the two people.